

Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalık ve Problemlı İnternet Kullanımı İlişkisi

Yunus ALTUNDAĞ¹

Öz: Bu çalışmanın amacı lise dönemindeki ergenlerin sanal zorba ve kurban olma davranışları ile problemlı internet kullanımları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında Bolu'da bir Anadolu Lisesinde yapılmıştır. Katılımcılar 9. ve 10. sınıfta öğrenimine devam eden 310 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ile İnternet Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde Non-parametrik tekniklerden Spearman-Brown İlişki katsayısı ile Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda problemlı internet kullanımı ile sanal zorba ve kurban olma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında sanal zorba olma ile sanal mağdur olma arasında da anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca erkek ergenlerin kızlara kıyasla daha fazla sanal zorba ve mağdur olurken; problemlı internet kullanımında cinsiyete göre bir farklılık bulunmamıştır. Ebeveynden habersiz sosyal medya aracına sahip olmanın sanal zorba ve kurban olma ile problemlı internet kullanımı açısından daha fazla risk taşıdığı bulunmuştur. Sonuçlar ilgili literatür kapsamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanal zorbalık; problemlı internet kullanımı; sosyal medya; ergen

¹Abant İzzet Baysal Üniversitesi, PDR Anabilim Dalı, yunusaltundag14@hotmail.com

The Relationship Between Problematic Internet Use and Cyberbullying among High School Students

Abstract: The purpose of this study is to investigate the relationship between problematic internet use and cyberbullying and cybervictim behaviours of adolescents. The study was conducted in an Anatolian High School in Bolu in the academic year of 2015-2016. Participants consisted of 310 9th and 10th grade students. Internet addiction scale and cyberbullying/cybervictim scale were used as the data collection instruments. Spearman-Brown Correlation Coefficient and Mann Whitney-U tests which are nonparametric techniques, were used in the analysis of the data. The results of the study showed a significant positive correlation between problematic internet use and cyberbullying/cybervictim behaviours of adolescent. Besides, it was found that a significant relationship between being to cyberbully and victim, too. In addition, compared to girls, adolescent boys more cyberbully and cybervictim; but there was no gender differences in terms of problematic internet use. It was also found that having a social media tool without parent permission was more risky in term of problematic internet use and being cyberbully and victim. The results were discussed within the literature.

Keywords: Cyberbullying; problematic internet use; social media; adolescent

Giriş

Bilgi iletişim teknolojilerinin son derece hızlı bir şekilde değişip geliştiği günümüzde bu araçların sayısız faydaları bulunmaktadır. Artık eğitim sisteminden bankacılık sistemine kadar günlük birçok iş ve işlemlerimizde başta internet teknolojisi olmak üzere bilgi ve iletişim araçlarından sıklıkla yararlanmaktayız. Saatlerce sürebilecek işlemleri saniyelerle ifade edilebilecek kadar kısa bir zamanda yapabilmeyi sağlayan bu işlevsel araçlar hayatımızın birçok noktasında günlük yaşamımızı kolaylaştırmaya devam etmektedir (Beranuy, Oberst, Carbonell ve Chamarro, 2009; Esen ve Siyez, 2011; Gönül, 2002). Ancak bu araçların bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde kullanımı bir takım riskleri de beraberinde getirmektedir. Bunların başında sanal zorbalık (Ayas ve Horzum, 2012) ve problemlı internet kullanımı gelmektedir.

Problemlili internet kullanımı kavramı literatür incelendiğinde farklı isimlerle çalışmalara konu edildiği görülmektedir. Bunun temel nedeni henüz tanısali olarak mutabakata varılmış bir açıklamasının bulunmamasıdır (Kuss ve Lopez-Fernandez, 2016; Tao vd., 2010; Taş, 2015). Caplan(2005) problemlili internet kullanımı, DiNicola (2004) patalojik internet kullanımı ve Young (1998) ise internet bağımlılığı kavramını kullandıkları görülmektedir. İlk zamanlarda internet bağımlılığı kavramını kullanmanın daha yaygın olduğu ancak zamanla bu kavramın çok ağır ve klinik bulunmasından dolayı problemlili internet kullanımı kavramının daha fazla tercih edilmeye başladığı görülmektedir (Caplan, 2005; Doğan ve Tosun, 2016; Shapira, Goldsmith, Keck, Khosla ve McElroy. 2000). Bu çalışmada da verilerin ölçme aracıyla toplanması ve katılımcılar üzerinde bir klinik inceleme yapılmaması gibi nedenlerle problemlili internet kullanımı kavramı tercih edilmiştir.

Her geçen gün kullanımı artan internetin aşırı ve kontrolsüz kullanımı bir takım bedensel ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır (Gámez-Guadix, Calvete, Orue ve Las Hayas, 2015; Wartberg vd., 2016). Özellikle gençler arasında oldukça yaygın olan internetin problematik kullanımı gittikçe artmaktadır. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi akıllı telefon, tablet gibi ulaşılması kolay ve taşınabilir cihazların hayatımızın birer parçası haline gelmesi olarak düşünülebilir (Doğan, 2016; Kuss, Van Rooij, Shorter, Griffiths ve Mheen, 2013; Taş, 2015). İnternet ve online oyunların artık bu cihazlardan da temin edilebiliyor olması özellikle ergenler başta olmak üzere tüm bireylerde daha fazla ve daha kolay bir şekilde internete ulaşma imkanı sağlamıştır. Bilgiye hızlı ve kolay ulaşmada önemli bir avantaj gibi gözükken bu durum beraberinde aşırı ve kontrolsüz kullanımı da getirerek internet kullanımının problematik bir boyuta taşınmasında önemli rol oynamıştır (Samaha ve Hawi, 2016). Problemlili internet kullanımı, aşırı ve kontrolsüz internet kullanımı nedeniyle bireyin akademik, mesleki ve sosyal yaşamında bir takım sorunlara neden olan, bilişsel ve duyuşsal yönleri olan çok boyutlu bir sorun alanıdır (Caplan, 2005). Ancak buradaki aşırı kullanım bireyin iş ya da eğitiminin bir parçası olması durumunda problemlili kullanımdan bahsetmek mümkün olmayabilir.

İnternette yer alan online dünya ergenler için bir takım cazibeleri beraberinden getirmektedir. Bu ortamın az kısıtlayıcı olması, gizli ve anonim olabilmesi gibi faktörler online aktiviteleri e heyecanlı hale getirebilmektedir (Doğan ve Çolak, 2016; Griffiths, 2001). İnternette kimliğini gizleyebilme ya da kurgusal bir kimliğe bürünebilme ihtimali de bir

takım riskleri beraberinde getirmektedir (Gross, 2004). Bunların başında sanal zorbalık gelmektedir. Bir kişi ya da grubun hedef olarak seçtiği kişiye yönelik bilgi ve iletişim araçlarını kullanarak yaptığı kasıtlı ve rahatsız edici davranışlar sanal zorbalık olarak tanımlanmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006). Burada bilgi iletişim araçlarıyla yapılan rahatsız edici sms ya da anlık iletiler gönderme, sanal alemde kişiyle ilgili dedikodu çıkarma, kişinin özel bilgilerini sanal ortamda paylaşma, mağdura ait rahatsız edici görüntüler paylaşma sanal zorbalık türlerinden bazılarıdır (Ayas ve Horzum, 2011; Patchin ve Hinduja, 2006; Sticca ve Perren; 2013).

Sanal zorbalık içerisinde şiddet ve zarar verme, güç dengesizliği gibi özellikleriyle geleneksel zorbalıkla benzerlik içermektedir (Kowalski ve Limber, 2013). Bunun yanında anonim oluşu, güç dengesizliğinin fiziksel güçten çok teknolojik araçlarını kullanmaya ilişkin gücü ifade etmesiyle de ayrılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2010). Genel olarak Smith (2013) sanal zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayrılan yönlerini ileri teknoloji kullanım bilgisine sahip olmayı gerektirmesi, dolaylı bir şiddet türü olması, izleyici rolünün karmaşık oluşu, potansiyel izleyici ya da dinleyici kitlesinin daha büyük olması, yer ve zamandan bağımsız olarak yapılabilmesi şeklinde özetlemektedir (Atk., Ovejero, Yubero, Larrañaga ve Moral, 2016). Bunun yanında öğretmenler tarafından kontrol ve tespit edilmesinin zor oluşu (Stewart ve Fritsch, 2011) ve geleneksel zorbalığa kıyasla daha fazla görülüyor oluşu (Wong, Chan, ve Cheng, 2014) hatta intihara kadar varabilen kötü sonuçlar (Hinduja ve Patchin, 2010) doğurabilmesi diğer farklılıklar olarak ifade edilmektedir. Bütün bu bulgulardan hareketle sanal zorbalık olgusunun üzerinde durulması gereken önemli bir sorun olduğunu düşündürmektedir.

Problemlı internet kullanımıyla sanal zorbalık arasındaki ilişkinin boyutu bu iki kavramı anlama ve birlikte değerlendirebilme noktasında önem arz etmektedir. Bilgi iletişim teknolojilerin çok hızlı gelişip değiştiği günümüzde bu iki sorun alanının derinlemesine incelenmesi ve aralarındaki ilişkinin analizi de önemli bir boyut olarak düşünölmektedir. Özellikle gerek problemlı internet gerekse sanal zorbalıkta önemli bir araç olan sosyal medyanın ebeveyn kontrolünden yoksun kullanımının riskli online davranışları artırdığı düşünölmektedir. Ergenlerin online aktivitelerinin ebeveynleri tarafından kontrol edilmemesi sanal ortamda ve sosyal medyada çok zaman harcama, bireysel bilgilerini

koruyamama, sanal zorbalık yapma ya da mağdur olma gibi çeşitli riskler ile karşı karşıya bırakmaktadır (Navarro, Serna, Martínez ve Ruiz-Oliva. 2013; Sasson ve Mesch, 2014). Teknolojik gelişmelerin çok hızlı olması bu araçların bireyler üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmaların güncel tutulmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla yapılan bu çalışmada, sanal zorbalıkla problemlili internet kullanımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca cinsiyet değişkeni ve ebeveynlerden habersiz sosyal medya aracı kullanmanın problemlili internet kullanımı ile sanal zorba ve mağdur olma açısından durumu incelenmiştir

Yöntem

Çalışma Gurubu

Araştırma, ilişkiisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır. Çalışma grubunu uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiş Bolu'da bir Anadolu Lisesine devam eden 310 öğrenci oluşturmuştur. Öğrenciler 2015-2016 eğitim- öğretim yılında 9. ve 10. sınıflarda eğitim görmektedirler.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların cinsiyet, teknolojik araçları kullanım alışkanlıkları gibi değişkenleri tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği: Ayas ve Horzum(2010) tarafından geliştirilen ölçekler 19'ar madde ve üç boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte aynı ifadeye "ben yaptım" yanıtı ile sanal zorbalık düzeyi; "bana yapıldı" yanıtı ile de sanal mağduriyet düzeyi tespit edilmektedir. Beşli likert tipi bir ölçek olarak geliştirilen sanal zorba/kurban ölçeğine ilişkin bir dizi geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizinde, sanal ortamda cinsel zorba/kurban, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ile sanal ortamda söylenti çıkarma isimleriyle üç boyuttan oluştuğu ve faktör yük değerlerinin .35 ile .85 arasında değiştiği bulunmuştur. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinde sanal zorba ölçeği için uyum indekslerinin $\chi^2=508.86$ (sd=146, p.= .00), $\chi^2 / sd= 3.47$ RMSEA= 0.074, GFI= 0.89, AGFI= 0.86, CFI= 0.90, NFI=0.87 ve NNFI= 0.88 olduğu bulunmuştur. Sanal mağdur ölçeği için yapılan analizde ise uyum indeksleri $\chi^2= 459.39$ (sd=149, p.= .00), $\chi^2 / sd= 3.08$ RMSEA= 0.068, GFI= 0.90, AGFI= 0.88, CFI= 0.93, NFI=0.90 ve NNFI= 0.92 olarak bulunmuştur.

Güvenirlik analizleri için yapılan iç tutarlık katsayılarına bakıldığında ise sanal zorba ölçeği tamamı için .81, Sanal Cinsel Zorba boyutu için .68, Sanal Ortamda Engelleme ve Zarar Verme boyutu için .75 ve Sanal Ortamda Söylenti Çıkarma boyutu için .68 bulunmuştur. Sanal mağdur ölçeğinde ise ölçeğin tamamı için .81 alt boyutlarda sırasıyla .66, .62 ve .70 olarak bulunmuştur.

İnternet Bağımlılığı Ölçeği: Şahin ve Korkmaz (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçek Hahn ve Jerusalem (2001) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 19 madde üç alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar; kontrol kaybı, daha fazla online olma isteği ve sosyal ilişkilerde olumsuzluk olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için yapıları açılmayıcı faktör analizinde toplam varsansın % 68 ni açıkladığı ve faktör yük değerlerinin .64 ile .84 arasına değiştirdiği bulunmuştur. Doğrulamayı faktör analizinde uyum indekslerinin χ^2 (d=149, N=468)= 580,17, p<.01, RMSEA= 0.079, S-RMR= 0.045, GFI= 0.90 AGFI= 0.85, CFI= 0.97, NNFI= 0.96, IFI= 0.95 olduğu elde edilmiştir. Güvenirlik düzeyini tespit için yapılan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise ölçeğin tamamı için .86 alt boyutların ise .89, .90 ve .93 olarak hesaplanmıştır. Ölçek beşli likert tipi olup, toplamda ölçekten 95 puan alınabilmektedir. Puanların yüksekliği bağımlılığın düzeyinin yüksekliği olarak kabul edilmektedir.

Verilerin Analizi

Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin yapılan normallik testi sonucunda parametrik analizlerin yapımına uygun olmaması nedeniyle non-parametrik teknikler kullanılmıştır. Normallik varsayımını kontrol etmek amacıyla Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet ve ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabına sahip olma değişkenlerinin internet bağımlılığı ölçeği, sanal zorba/mağdur ölçekleri ile bu ölçeklerin tüm alt boyutlarında normal dağılım göstermediği bulunmuştur(p<.01). Problemlı internet kullanımı ile sanal zorba/kurban olma arasındaki ilişkinin incelenmesinde Spearman-Brown İlişki katsayısı, cinsiyet ve ebeveynlerden habersiz sosyal medya aracına sahip olma gibi kategorik değişkenlerin analizinde Mann Whitney-U testleri kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada kullanılan internet bağımlılığı ölçeği uyarlama çalışmasının yapıldığı kaynakta geçen ismiyle alınmış ve tablolarda gösterilirken bu duruma dikkat edilmiştir. Bu çalışmada problemlili internet kullanımı kavramı kabul edilse de tabloların gösteriminde ölçeğin orijinal adı aynen muhafaza edilmiştir.

Katılımcı öğrencilerin cinsiyet ve sınıf dağılımını incelemek amacıyla temel tanımlayıcı istatistiklere başvurulmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Lise öğrencilerinin cinsiyet ve sınıf düzeyi dağılımları

Cinsiyet	N	%	Sınıf	N	%
Kız	161	51.9	9.Sınıf	161	51.9
Erkek	149	48.1	10. Sınıf	149	48.1
Toplam	310	100	Toplam	310	100

Katılımcı öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sanal zorba ya da kurban olma ile problemlili internet kullanım düzeyleri açısından bir farklılaşmanın olup olmadığını test etmek için Mann Whitney U-testi yapılmıştır. Analiz sonucuna ilişkin bulgular Tablo 2.'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Alt Boyutları İle İnternet Bağımlılığı ve Alt Boyutlarına İlişkin U-Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kontrol kaybı alt boyutu	Erkek	149	149.66	22299.00	11124.00	.269
	Kız	161	160.91	25906.00		
Daha fazla online kalma isteği alt boyutu	Erkek	149	154.12	22963.50	11788.50	.793
	Kız	161	156.78	25241.50		
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk alt boyutu	Erkek	149	160.04	23846.00	11318.00	.386
	Kız	161	151.30	24359.00		
İnternet bağımlılığı toplam	Erkek	149	154.40	23006.00	11831.00	.836

Kız	161	156.52	25199.00
-----	-----	--------	----------

Tablo 2'nin devamı. Cinsiyet Değişkenine Göre Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Alt Boyutları İle İnternet Bağımlılığı ve Alt Boyutlarına İlişkin U-Testi Sonuçları

Sanal mağdur cinsel zorbalık alt boyutu	Erkek	149	181.13	26988.00	8176.00	.000
	Kız	161	131.78	21217.00		
Sanal mağdur engelleme ve zarar verme alt boyutu	Erkek	149	175.51	26151.50	9012.50	.000
	Kız	161	136.98	22053.50		
Sanal mağdur söylenti çıkarma alt boyutu	Erkek	149	167.97	25027.00	10137.00	.002
	Kız	161	143.96	23178.00		
Sanal mağdur toplam	Erkek	149	184.86	27544.00	7620.00	.000
	Kız	161	128.33	20661.00		
Sanal zorba cinsel zorbalık alt boyutu	Erkek	149	167.94	25023.50	10140.50	.002
	Kız	161	143.98	23181.50		
Sanal zorba engelleme ve zarar verme alt boyutu	Erkek	149	173.47	25847.00	9317.00	.000
	Kız	161	138.87	22358.00		
Sanal zorba söylenti çıkarma alt boyutu	Erkek	149	164.21	24467.50	10696.50	.003
	Kız	161	147.44	23737.50		
Sanal zorba toplam	Erkek	149	180.30	26865.00	8299.00	.000
	Kız	161	132.55	21340.00		

Tablo 2. İncelendiğinde cinsiyet değişkenine göre internet bağımlılığı ve alt boyutları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır ($U=11831,00$, $p>.05$). Ancak gerek sanal zorba ($U=8299,00$, $p<.05$) gerekse sanal mağdur olma ($U=7620,00$, $p<.05$) açısından alt boyut puanlarının tamamında da cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre erkeklerin gerek sanal zorba olma gerekse sanal mağdur olma puanlarının kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Öğrencilere sorulan "Ailenizin haberi olmadığı en az bir sosyal medya hesabınız var mı?" sorusuna verilen "evet" ya da "hayır" cevaplarına göre internet bağımlılığı ile sanal zorba/kurban olma açısından anlamlı bir fark olup olmadığını incelemek üzere Mann Whitney U-testi yapılmıştır. Analiz sonucuna ilişkin bulgular Tablo 3.'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Ailesinin Haberdar Olmadığı Bir Sosyal Medya Hesabına Sahip Olma Değişkenine Göre Sanal Zorba/Kurban Ölçeği ve Alt Boyutları İle İnternet Bağımlılığı ve Alt Boyutlarına İlişkin U-Testi Sonuçları

Değişken	Habersiz Hesaba Sahip Olma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kontrol kaybı alt boyutu	Evet	64	193,65	12393,50	5430,50	,000
	Hayır	246	145,58	35811,50		
Daha fazla online kalma isteği alt boyutu	Evet	64	177,86	11383,00	6441,00	,024
	Hayır	246	149,68	36822,00		
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk alt boyutu	Evet	64	195,64	12521,00	5303,00	,000
	Hayır	246	145,06	35684,00		
İnternet bağımlılığı toplam	Evet	64	195,95	12540,50	5283,50	,000
	Hayır	246	144,98	35664,50		
Sanal mağdur cinsel zorbalık alt boyutu	Evet	64	172,99	11071,50	6752,50	,063
	Hayır	246	150,95	37133,50		
Sanal mağdur engelleme ve zarar verme alt boyutu	Evet	64	187,35	11990,50	5833,50	,000
	Hayır	246	147,21	36214,50		
Sanal mağdur söylenti çıkarma alt boyutu	Evet	64	168,11	10759,00	7065,00	,089
	Hayır	246	152,22	37446,00		
Sanal mağdur toplam	Evet	64	186,27	11921,00	5903,00	,002
	Hayır	246	147,50	36284,00		
Sanal zorba cinsel zorbalık alt boyutu	Evet	64	168,81	10804,00	7020,00	,075
	Hayır	246	152,04	37401,00		
Sanal zorba engelleme ve zarar verme alt boyutu	Evet	64	185,75	11888,00	5936,00	,000
	Hayır	246	147,63	36317,00		
Sanal zorba söylenti çıkarma alt boyutu	Evet	64	171,48	10975,00	6849,00	,004
	Hayır	246	151,34	37230,00		
Sanal zorba toplam	Evet	64	191,18	12235,50	5588,50	,000
	Hayır	246	146,22	35969,50		

Tablo 3. İncelendiğinde ailesinden habersiz sosyal medya hesabına sahip olma durumuna göre internet bağımlılığı(U=5283,50, p<.05) sanal zorba(U=5588,50, p<.05) ve sanal mağdur(U=5903,50, p<.05) olma toplam puanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre habersiz sosyal medya hesabı olan öğrenciler internet bağımlılığı ve sanal zorba/kurban olma açısından habersiz hesap kullanmayanlara göre daha fazla risk altındadır. Ancak sanal mağdur ölçeği cinsel zorbalık ile söylenti çıkarma alt boyutu ile sanal

zorba ölçeği cinsel zorbalık alt boyutlarında fark olmasına karşın bu fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Çalışmada ele alınan değişkenler olan sanal zorba/kurban olma ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkileri incelemek üzere Non-parametrik tekniklerden Spearman Brown İlişki Katsayısı kullanılmıştır. Korelasyonlara ilişkin sonuçlar Toblo 4. 'de özetlenmiştir. Tablo 4. incelendiğinde sanal zorba ve sanal mağdur olma arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur, ($r=0,587$, $p<.01$). Sanal zorba olma ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönlü orta düzeyde, ($r=0,38$, $p<.01$); sanal mağdur olma ile internet mağdur olma arasında da pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=0,262$, $p<.01$).

Tablo 3. İnternet Bağımlılığı , Sanal Zorba ve Sanal Kurban Arasındaki Korelasyonlara İlişkin Spearman Brown Tablosu

	Kontrol kaybı	Daha Fazla Online Kalma İsteği	Sosyal İlişkilerde Olumsuzluk	Sanal Mağdur Cinsel Zorbalık	Sanal Mağdur Engelleme Zarar Verme	Sanal Mağdur Söylenti Çıkarma	Sanal Zorba Cinsel Zorbalık	Engelleme Zarar Verme	Sanal Zorba Söylenti Çıkarma	İnternet Bağımlılığı	Bağımlılığı Toplam	Sanal Mağdur Toplam	Sanal Zorba Toplam
Kontrol kaybı	r 1												
Daha Fazla Online Kalma İsteği	r ,714**	1											
Sosyal İlişkilerde Olumsuzluk	r ,651**	,617**	1										
Sanal Mağdur Cinsel Zorbalık	r 0,11	,127*	,174**	1									
Sanal Mağdur Engelleme Zarar Verme	r ,209**	,233**	,327**	,463**	1								
Sanal Mağdur Söylenti Çıkarma	r 0,109	0,075	,147**	,355**	,456**	1							
Sanal Zorba Cinsel Zorbalık	r ,259**	,217**	,274**	,571**	,245**	,216**	1						
Sanal Zorba Engelleme Zarar Verme	r ,252**	,239**	,282**	,297**	,515**	,224**	,307**	1					

Okulda geleneksel zorbalığa maruz kalmış birey öç alma ya da yaşadığı bu mağduriyeti ödünlemek için sanal zorbalığa başvurabilmektedir (Landstedt ve Persson, 2014; Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra ve Runions, 2014). Sanal zorbalık karşısında mağdurların yaşadığı olumsuz durumun en önemli sebeplerinden birisi zorbanın sanal dünyada her an mağdura ulaşabilir olmasıdır. Geleneksel zorbalıkta ergen eve geldiğinde büyük olasılıkla zorbalık biterken, sanal zorbalıkta devam edecektir. Özellikle günümüzde bireylerin internet teknolojisine günün her anı akıllı cihazlardan erişebiliyor olması bu riski daha da artırmaktadır.

Çalışmada araştırılan bir diğer değişken cinsiyettir. Problemlı internet kullanımında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmazken, sanal zorba ve sanal mağdur olma açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Elde edilen sonuçlara göre erkek ergenler kızlara kıyasla hem sanal zorba hem de sanal mağdur olma yönünden daha fazla risk taşımaktadırlar. Literatüre bakıldığında bu sonuç değişkenlik göstermektedir. Kimi çalışmalarda sanal zorba ya da mağdur olmada cinsiyet açısından bir farklılık bulunmazken, bazı çalışmalarda cinsiyete göre farklılıklar bulunmaktadır. Amerika'da lise çağındaki ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada kız ergenlerin erkeklere göre sanal mağdur olmada, erkeklerin de kızlara kıyasla sanal zorba olma açısından daha fazla risk altında oldukları bulunmuştur (Navarro ve Jasinski, 2013). Altı Avrupa ülkesinde çok bölgeli bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiş ve kızların daha fazla mağdur, erkeklerin de daha fazla zorba oldukları bulunmuştur (Schultze-Krumbholz ve diğerleri, 2015). Bizim çalışmamızdakine benzer bu sonuçların dışında cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığın olmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Kowalski ve Limber, 2013; Mura ve Diamantini, 2014). Problemlı internet kullanımında cinsiyet açısından farklılığın araştırıldığı çalışmalar da değişkenlik göstermektedir. Çalışmaların bir kısmında erkekler daha fazla problemlı internet kullanıcısıyken (Adiele ve Olatokun, 2014; Canan, Ataoglu, Nichols, Yildirim ve Öztürk, 2010), bir kısım çalışmalarda da kızların (Leung, 2004) daha fazla problemlı internet kullanıcısı olduğu rapor edilmiştir. Bunun yanında bizim bulgularımızla örtüşen ve cinsiyet açısından bir farklılık olmadığını bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Pallanti, Bernardi ve Quercioli, 2006; Whang, Lee ve Chang, 2003). Genel olarak değerlendirildiğinde erkeklerin daha fazla problemlı kullanıma sahip olduğu görülmektedir. Bizim çalışmamızda cinsiyet

açısından farklılığın olmayışında, internet teknolojisine artık toplumun tüm kesimindeki bireylerin oldukça kolay ulaşılabilir olması etkili olmuş olabilir.

Araştırmadaki son bulgu ise ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabına sahip olanların olmayanlara kıyasla daha fazla problemlili internet kullanımı ile sanal zorba ve mağdur olduklarıdır. Ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabının olması, ergene sanal dünyada kontrolsüzce dolaşması için uygun ortam oluşturacaktır. Dolayısıyla gerek problemlili internet kullanımı, gerekse sanal zorbalık açısından bakıldığında ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabının olması ergenleri daha fazla riskle karşı karşıya bırakmaktadır. Literatürde ebeveynlerden habersiz sosyal medya hesabına sahip olmanın problemlili internet kullanımı ve sanal zorbalık açısından herhangi bir farklılığa neden olup olmadığını konu eden çalışma bulunmamaktadır. Ancak sanal alemdeki ebeveyn kontrolünün gerek problemlili internet kullanımı gerekse sanal zorba ya da mağdur olma açısından koruyucu yönünün olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Huang, Li ve Tao, 2010; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla ve Daciuk, 2012). Ebeveynlerden habersiz sosyal medya aracına sahip olan ergenlerin problemlili internet kullanımı ile sanal zorba ve mağdur olma riskini daha fazla yaşıyor olmaları bu problemlilerle ilgili önleme ve müdahale çalışmalarında bu durumun dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Günümüz ergenlerinin sanal aktivitelerini takip etmenin önemli araçlarından birisi de sosyal medya araçları olduğu için bu konuda ebeveyn ve eğitimcilerin duyarlı olmaları gerekmektedir

Kaynakça

- Adiele, I. & Olatokun, W. (2014). Prevalence and determinants of Internet addiction among adolescents. *Computers in Human Behavior, 31*, 100-110.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). On being cyber bully and victim among primary school students. *Elementary Education Online, 11(2)*, 369-380.
- Barlett, C. P., & Gentile, D. A. (2012). Attacking others online: The formation of cyberbullying in late adolescence. *Psychology of Popular Media Culture, 1(2)*, 123.
- Beranuy, M., Oberst, U., Carbonell, X., & Chamarro. (2009). Problematic Internet and Mobile Phone Use and Clinical Symptoms in College Students: The Role of Emotional Intelligence. *Computers in Human Behavior, 25*, 1182-1187.

- Calvete, E., Orue, I., Estévez, A., Villardón, L., & Padilla, P. (2010). Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1128-1135.
- Canan, F., Ataoglu, A., Nichols, L. A., Yildirim, T., & Özturk, O. (2010). Evaluation of psychometric properties of the internet addiction scale in a sample of Turkish high school students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 317-320.
- Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic Internet use. *Journal of communication*, 55(4), 721-736.
- Dinicola, M.D. (2004). *Pathological Internet Use Among College Student: The Prevalance Pathological Internet Use ve Its Correlates*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ohio University The Faculty of The College of Education.
- Doğan, U. (2016). Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanımının Mutluluk, Psikolojik İyi-Oluş ve Yaşam Doyumlarına Etkisi: Facebook ve Twitter Örneği. *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 217-231.
- Doğan, U., ve Çolak, T. S. (2016). Self-concealment, social network sites usage, social appearance anxiety, loneliness of high school students: A Model Testing. *Journal of Education and Training Studies*, 4(6), 176-183.
- Doğan, U., ve Tosun, N. İ. (2016). Lise öğrencilerinde problemlı akıllı telefon kullanımının sosyal kaygı ve sosyal ağların kullanımına aracılık etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 99-128.
- Esen, E., ve Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36).
- Gámez-Guadix, M., Calvete, E., Orue, I., & Las Hayas, C. (2015). Problematic Internet use and problematic alcohol use from the cognitive-behavioral model: A longitudinal study among adolescents. *Addictive behaviors*, 40, 109-114.
- Gönül, A. S. (2002). Patolojik İnternet Kullanımı. *Yeni Symposium*, 40(3), 105-110.
- Griffiths, M. (2001). Sex on the Internet: Observations and implications for Internet sex addiction. *Journal of sex research*, 38(4), 333-342.
- Gross, E. F. (2004). Adolescent Internet use: What we expect, what teens report. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(6), 633-649.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*, 14(3), 206-221.

- Huang, X. Q., Li, M. C. & Tao, R. (2010). Treatment of internet addiction. *Current psychiatry reports, 12(5), 462-470.*
- Jung, Y. E., Leventhal, B., Kim, Y. S., Park, T. W., Lee, S. H., Lee, M., & Park, J. I. (2014). Cyberbullying, problematic internet use, and psychopathologic symptoms among Korean youth. *Yonsei Medical Journal, 55(3), 826-830.*
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health, 41(6), S22-S30.*
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health, 53(1), S13-S20.*
- Kuss, D. J., Van Rooij, A. J., Shorter, G. W., Griffiths, M. D., & Van de Mheen, D. (2013). Internet addiction in adolescents: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior, 29(5), 1987-1996.*
- Kuss, D. J., & Lopez-Fernandez, O. (2016). Internet addiction and problematic Internet use: A systematic review of clinical research. *World Journal of Psychiatry, 6(1), 143-176.*
- Landstedt, E., ve Persson, S. (2014). Bullying, cyberbullying, and mental health in young people. *Scandinavian Journal of Public Health, 42(4), 393-399.*
- Leung, L. (2004). Net-generation attributes and seductive properties of the internet as predictors of online activities and internet addiction. *CyberPsychology & Behavior, 7(3), 333-348.*
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review, 34(1), 63-70.*
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health, 55(5), 602-611.*
- Mura, G., & Diamantini, D. (2014). Cyberbullying among Colombian students: an exploratory investigation. *European Journal Of Investigation in Health, Psychology And Education, 3(3), 249-256.*
- Navarro, J. N., & Jasinski, J. L. (2013). Why girls? Using routine activities theory to predict cyberbullying experiences between girls and boys. *Women & Criminal Justice, 23(4), 286-303.*
- Navarro, R., Serna, C., Martínez, V., & Ruiz-Oliva, R. (2013). The role of Internet use and parental mediation on cyberbullying victimization among Spanish children from rural public schools. *European journal of psychology of education, 28(3), 725-745.*

- Ovejero, A., Yubero, S., Larrañaga, E. & Moral, M. D. L. V. (2016). Cyberbullying: Definitions and Facts from a Psychosocial Perspective. In *Cyberbullying Across the Globe* (pp. 1-31). Springer International Publishing.
- Pallanti, S., Bernardi, S., & Quercioli, L. (2006). The Shorter PROMIS Questionnaire and the Internet Addiction Scale in the assessment of multiple addictions in a high-school population: prevalence and related disability. *CNS Spectr*, 11(12), 966-974.
- Patchin, J. W., ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard a preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Samaha, M., & Hawi, N. S. (2016). Relationships among smartphone addiction, stress, academic performance, and satisfaction with life. *Computers in Human Behavior*, 57, 321-325.
- Sasson, H., & Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38.
- Schultze-Krumbholz, A., Göbel, K., Scheithauer, H., Brighi, A., Guarini, A., Tsorbatzoudis, H., & Casas, J. A. (2015). A comparison of classification approaches for cyberbullying and traditional bullying using data from six European countries. *Journal of School Violence*, 14(1), 47-65.
- Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck, P. E., Khosla, U. M., ve McElroy, S. L. (2000). Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *Journal of affective disorders*, 57(1), 267-272.
- Stewart, D. M., & Fritsch, E. J. (2011). School and law enforcement efforts to combat cyberbullying. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55(2), 79-87.
- Sticca, F., & Perren, S. (2013). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth And Adolescence*, 42(5), 739-750.
- Taş, İ. (2015). *Psikolojik Belirtileri Azaltmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programının Ergenlerde İnternet Bağımlılığına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tao, R., Huang, X., Wang, J., Zhang, H., Zhang, Y., & Li, M. (2010). Proposed diagnostic criteria for internet addiction. *Addiction*, 105(3), 556-564.
- Türkoglu, S. (2013). *Ergenlerin problemlı internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Whang, L. S. M., Lee, S. & Chang, G. (2003). Internet over-users' psychological profiles: a behavior sampling analysis on internet addiction. *CyberPsychology & Behavior, 6(2)*, 143-150.
- Wartberg, L., Brunner, R., Kriston, L., Durkee, T., Parzer, P., Fischer-Waldschmidt, G., & Carli, V. (2016). Psychopathological factors associated with problematic alcohol and problematic Internet use in a sample of adolescents in Germany. *Psychiatry Research, 240*, 272-277.
- Wong, D. S., Chan, H. C. O., & Cheng, C. H. (2014). Cyberbullying perpetration and victimization among adolescents in Hong Kong. *Children and youth services review, 36*, 133-140.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior, 1(3)*, 237-244.